

EL DEBAT DINS L'INDEPENDENTISME

Lliçons i apostes a la cruïlla

Francesc-Marc Álvaro



Il·lustració: César Cromit

Tenim, a data d'avui, més teories que diagnòstics sobre el procés català. És paradoxal, però suposo que té una explicació senzilla: ningú dels que exercien responsabilitats de lideratge volen o poden explicar els angles morts més importants d'una convulsa aventura col·lectiva l'impacte de la qual ha alterat substancialment l'agenda política a Catalunya i a Espanya. Si es repassen les entrevistes que han concedit i els llibres que han escrit diversos dels polítics independentistes que avui són a la presó i a l'exili, és fa palès que tots tendeixen a eludir les qüestions més delicades, en benefici de relats que combinen, sobretot, la justificació dels comportaments, la descripció de sensacions, els retrets i, en alguns casos, les propostes sobre com abordar el conflicte a partir d'ara. Trigarem molt temps encara a saber amb exactitud les raons de moltes de les decisions que van convertir el procés en un peculiar laboratori que, segons el dia i l'hora, era com una partida de pòquer o com un joc de rol. Poques vegades va ser un tauler polític.

Trigarem molt temps a saber amb exactitud les raons de moltes de les decisions que van convertir el procés en un peculiar laboratori que, segons el dia i l'hora, era com una partida de pòquer o com un joc de rol: poques vegades va ser un tauler polític

En aquest sentit, em sembla significatiu (i una notícia digna de portada) el que afirmen

Oriol Junqueras i Marta Rovira al llibre [1] que han escrit a quatre mans, publicat aquest setembre del 2020: “L’independentisme no tenia un acord polític intern sobre què fer l’endemà. Com que no hi havia un projecte clar post-1 d’Octubre, ni una estratègia acordada i definida, la unitat es va esberlar. Arribar a l’1 d’Octubre havia estat un esforç tan descomunal, que ens vam quedar sense força política i a mercè de la reacció de l’Estat”. La revelació és sensacional -i polèmica- i no hauria de passar per alt. És evident que la repressió policial i judicial ha creat una bombolla de silencis que condiciona les anàlisis que es puguin fer sobre el que va succeir i sobre la lògica d’unes causes i conseqüències que, sovint, es perd en un bosc de discursos amarats de voluntarisme, fatalisme, intrigues entre socis, i el desconcert provocat pel xoc amb forces superiors que van desbordar els càlculs dels dirigents independentistes.

El fil populista de l’independentisme

He dedicat un llibre [2] a fer la dissecció del que considero són les claus del procés i a intentar il·luminar la tensió entre les febleses i les forteses del nou independentisme català, en relació a un Estat que va descartar qualsevol via de resolució política d’aquest conflicte. La meva conclusió principal és que el moviment independentista va ser víctima d’una combinació especialment singular d’èxit social i fracàs estratègic, tot això acompanyat de dosis importants d’autoengany i d’una competitivitat partidista que va resultar un llast molt tòxic. És un fet notori que l’Estat espanyol -amb el monarca al capdavant- i els poders informals van fer tot el possible per destruir aquesta causa, però això no justifica que s’aparqui sine die la reflexió crítica sobre el que van fer i van deixar de fer els principals actors de l’independentisme.

Des d’Artur Mas fins a Carles Puigdemont, passant per Oriol Junqueras i la resta de figures que han estat a la sala de comandament del procés, el biaix populista infecta l’escena i els plantejaments estratègics de l’independentisme; atribuir el populisme només a la CUP és inexacte, per bé que el paper sobredimensionat dels anticapitalistes crea un efecte òptic al respecte. La relació dinàmica i complicada entre les entitats sobiranistes (Òmnium i l’ANC), les bases mobilitzades que surten al carrer, els partits que promouen el procés i el Govern de la Generalitat passa per aquest fil populista que, en essència, representa tres coses: simplificació, dictat emocional i creació d’unes expectatives que no es corresponen amb la realitat. La idea del divorci Catalunya-Espanya és formulada com una empresa relativament “fàcil” i això genera un marc de sentit inexpugnable, que dona impuls al moviment i, alhora, el cobreix amb un mantell d’ingenuïtat i falsa seguretat que impedeix debats de fons imprescindibles. L’independentisme arracona -públicament- tot allò que no quadra amb la narrativa del “tenim pressa”. En canvi, en privat, els caps de l’independentisme sempre són conscients que actuen encotillats per la propaganda que ells mateixos difonen, una cosa que també afecta el govern espanyol i als seus altaveus. La dissonància cognitiva esdevé rutina: “ho farem possible” i “ho tenim a tocar” però tothom sap que l’Estat espanyol ho impedirà per terra, mar i aire.

Les tres lliçons apreses durant l'octubre del 2017

Del conjunt de lliçons que l'experiència d'octubre del 2017 ha proporcionat a la cúpula independentista les més importants són les que tenen a veure amb la concepció de la violència, la concepció de la desobediència i la concepció de la identitat. Això no obstant, fins ara, malauradament, en cap d'aquests apartats s'ha produït, dins dels partits i les entitats independentistes, una reflexió autocrítica de prou envergadura per ajudar a superar els tòpics, els malentesos i les trampes de sentit que van condicionar les estratègies confuses del procés i que incideixen -perillosament- en la nova etapa. Sobre la violència, la lliçó es limita a proclamar que Espanya va fer el que semblava que no s'atreviria a fer; sobre la desobediència, s'ha constatat que el Primer d'Octubre va ser una gran victòria de la resistència passiva popular i res més; i, sobre la identitat, només s'ha dit en veu alta el que ja era una evidència clamorosa fa tres anys: que la presència de l'independentisme és feble (o molt petita) en els entorns metropolitans i en àmbits com les elits empresarials, el món obrer i sindical, i els mitjans de comunicació.

La dissonància cognitiva que creen els caps de l'independentisme esdevé rutina: “ho farem possible” i “ho tenim a tocar” però tothom sap que l'Estat espanyol ho impedirà per terra, mar i aire

La manera tan superficial com el camp independentista pensa l'assumpte central del monopoli de la violència legítima i les seves derivades és, al meu parer, un símptoma eloqüent del poc gruix que, en general, té l'estratègia que es posa en marxa a partir del 2012 i que, després de les eleccions plebiscitàries del 27-S del 2015, es converteix en una gran prova d'esforç contra l'Estat sota la forma de referèndum unilateral. Val a dir que l'èxit del procés participatiu del 9-N del 2014 va projectar el miratge d'un Estat que havia desat el garrot al bagul del records. Res més allunyat de la realitat. El drama que envolta el paper dels Mossos d'Esquadra i del major Trapero [3] prové, en bona part, d'un capteniment absolutament ingenu i amateur sobre què representen els mecanismes de la força institucional i els seus límits. Sense un procés revolucionari digne de tal nom, estava clar que “la legalitat vigent” obligava en tot moment la Generalitat a continuar sent l'Estat (espanyol) a Catalunya, i això tenia la seva principal expressió en el paper dels funcionaris encarregats de la seguretat i l'ordre públic. Sense una ruptura efectiva del marc estatal ni una estatalitat naixent, els comandaments dels Mossos no tenien cap dubte sobre quin era el centre de gravetat del monopoli de la violència legítima. Així va ser, malgrat les acusacions dels màxims responsables de les forces i cossos de seguretat que va enviar el govern espanyol a Catalunya.

Sobre el segon assumpte, l'èmfasi de l'independentisme en la desobediència civil ha estat i és confús, en suggerir que es podia desobeir des del carrer (els votants del Primer d'Octubre ho van fer) i també des del poder autonòmic, extrem que mai va tenir lloc de manera efectiva, com es va demostrar amb el fet d'externalitzar l'organització del referèndum i, posteriorment, amb una declaració unilateral d'independència sense cap validesa jurídica. La fantasia d'una desobediència civil generalitzada contra els poders d'Espanya es va esvaïr en poques hores, quan els responsables de la tecnoestructura autonòmica -funcionaris i

també diversos alts càrrecs- van fer saber que no firmarien determinades disposicions, perquè aquell gest podria ser considerat delictiu i els costaria car. La plana major dels partits concernits no havia tingut prou en compte aquest escenari, que és decisiu pel que fa al col·lapse intern del procés, més enllà del fet que Madrid aplica la força per frenar-lo. Que l'independentisme desafís l'Estat des del carrer i des del Govern de la Generalitat col·locava tots els funcionaris en una zona indeterminada de risc, impossible de gestionar, sobretot en una societat dividida en dues meitats respecte l'objectiu de la secessió i, per tant, sense un gran consens que fes de paraigües d'una eventual desobediència "des de dalt". A més, els dos principals partits del procés, els convergents i ERC, eren i són actors marcats per la cultura de govern, allunyats de les dinàmiques típiques dels grups que fan de la desobediència civil la seva raó de ser; fins i tot l'ANC i Òmnium no encaixen completament amb una concepció més pròpia d'altres moviments socials.

És imprescindible que el moviment independentista abordi la complexitat de les identitats a Catalunya sense jugar a l'essencialisme immobilista ni a la frivolitat de considerar la llengua catalana i altres elements com una nosa a diluir o relegar

En tercer lloc, en els laberints de la identitat, el gran error de l'independentisme de nou encuny va ser refiar de manera gairebé màgica en els efectes imparables del discurs social a l'hora de generar adhesions entre aquells sectors més allunyats del procés, així com donar poca importància al factor purament emocional com a vincle amb l'Estat espanyol d'una part de catalans poc o gens connectats amb la catalanitat que troba la seva formulació en el catalanisme. El procés demostra amb cruesa que la identitat espanyola a Catalunya no és només un refugi sentimental privat, sinó la base d'unes lleialtats polítiques més fortes i inamovibles del que havia previst l'optimisme dels venedors de la República catalana, la que havia de ser l'Estat més social, inclusiu i avançat. La improvisació i el paternalisme amb què les entitats sobiranistes intenten portar "la bona nova" a les àrees de Catalunya on l'independentisme (i el catalanisme) té menys presència ajuden poc a trencar els murs de la desconfiança i del rebuig. L'Estat i el conglomerat de poders econòmics més interessats en evitar la secessió van alimentar la por d'aquest catalans, però cal reiterar que l'independentisme no havia fet els deures ni sabia prou bé a qui s'adreçava.

Altrament, l'ascens electoral del partit Cs el desembre del 2017 assenyala descarnadament el temps que ha passat des que el PSUC, Comissions Obreres, l'Església de base, Josep Benet, el moviment de renovació pedagògica, Jordi Pujol, el Barça, els socialistes i les associacions de veïns van portar les premisses catalanistes allí on "els altres catalans" vivien, treballaven i estudiaven. Encara que Cs no repeteixi un resultat tan important a les futures eleccions catalanes, algunes realitats col·lectives que semblaven intocables han estat posades de manera irreversible sota una llum nova. I això és així encara que, com evidencien els darrers resultats electorals, ERC hagi penetrat en algunes ciutats del cinturó metropolità on abans l'independentisme era absent i tots els vots anaven a parar al PSC i a Iniciativa.

El pacte social i cultural -cívic- mitjançant el qual el catalanisme del final del franquisme i de

la transició dotava d'un marc de referències compartides la ciutadania que té arrels fora del país s'ha vist qüestionat, des d'abans del procés, per aquells que van llegir la creació del Govern tripartit presidit per Pasqual Maragall com una deserció històrica del PSC a favor d'ERC i del nacionalisme català. Aquest és el factor que anima el naixement de Cs, convé no perdre-ho de vista. Dit això, és imprescindible que l'independentisme abordi la complexitat de les identitats a Catalunya sense jugar a l'essencialisme immobilista ni a la frivolitat de considerar la llengua catalana i altres elements com una nosa a diluir o relegar. Es tracta d'una tasca que exigeix paciència, cura, atenció i també criteris clars per no sucumbir al tacticisme ni a l'oportunisme. En alguns moments, s'ha jugat amb foc amb la llengua.

Amb mirada llarga, els independentistes hauran d'aprendre a parlar d'una altra manera amb els catalans que no comparteixen la seva causa, exercici certament difícil perquè no podem obviar que es tracta d'una conversa que una part de la societat no vol tenir de cap de les maneres (perquè incomoda, neguiteja i descol·loca). Si l'independentisme vol créixer, aquesta conversa haurà de realitzar-se en molts espais diferents i haurà de trobar un to nou, que eviti la retòrica hiperbòlica que només és apta per a consum dels molt convençuts i dels molt mobilitzats. Que eviti també alimentar sense voler un espanyolisme primari i hostil a qualsevol signe de catalanisme.

La reconstrucció

Avui, a finals del 2020, entrem en un escenari de reconstrucció, marcat per la pandèmia de la Covid-19 i per un horitzó inquietant de crisi econòmica i social, amb tancament de molts negocis i l'atur com a gran amenaça. Mentre escric aquest paper, es parla de dues vies que farien possible que els presos del procés poguessin sortir al carrer aviat: els indults i la reforma exprés del delicte de sedició en el Codi Penal. No es tracta de l'amnistia, que és la via que demana l'independentisme, però no hi ha dubte que l'excarceració d'aquestes personalitats públiques és condició necessària per enfocar la normalització de la vida política a Catalunya. Sense aquest pas, la ferida principal continuarà oberta i serà molt difícil explorar perspectives que superin el xoc i no alimentin el bucle de l'acció-repressió, amb el corol·lari de gesticulacions que són d'habitud.

Es tracta -cal dir-ho d'entrada- d'una reconstrucció en un camp de mines. Podria ser d'una altra manera? Sense pecar de pessimistes ni d'optimistes podem posar damunt la taula tres previsions que, a curt i mig termini, em semblen poc discutibles:

1. La base social de l'independentisme no minvarà tot i que potser s'estancarà.
2. La disposició al diàleg que ha expressat l'Executiu que presideix Pedro Sánchez té un límit i aquest és el referèndum d'autodeterminació a l'escolesa, que no entra en la seva agenda.
3. El clima dominant avui a la societat catalana (i al conjunt de l'independentisme) no sembla procliu a la repetició del xoc amb l'Estat, sempre i quan no es produeixin escenaris disruptius que generin noves expectatives de canvi, com -per exemple- un empitjorament de la crisi de la Corona espanyola.

Com es farà política amb aquests materials? La resposta, en bona part, dependrà del que decideixin els electors catalans quan siguin cridats, finalment, a triar un nou Parlament, del qual n'ha de sortir un nou Govern i un nou president de la Generalitat.

Els comicis autonòmics vinents són, a priori, el filtre definitiu de les lliçons que ens ha llegat la tardor del 2017. No es votarà només a favor d'uns partits o d'unes polítiques concretes: es decidirà també quina estratègia ha de posar en pràctica l'independentisme per aprofitar millor (i no llançar per l'aigüera) el capital polític acumulat en els últims vuit anys.

L'independentisme es troba en una cruïlla: o aposta per una confrontació que hauria d'obligar l'Executiu espanyol a negociar, o aposta per una rectificació estratègica que passa per tornar a reclamar una consulta vinculant a l'escolesa mentre es treballa Catalunya endins per augmentar el suport social a la causa

Per a Carles Puigdemont, líder de Junts per Catalunya (última evolució de l'espai postconvergent sense el PDECat ni el PNC), el pronòstic es pot resumir així [4]: “La via negociada sense confrontació, sense una confrontació democràtica, no hi és (...). I ho dic amb el coneixement de l'experiència apresada. Al final, després d'una confrontació gestionada amb èxit, hi haurà d'haver una negociació (...). Si no es reconeix això, o s'és molt ingenu o s'està enganyant la gent. La via indolora, sense confrontació, de bon grat, no existeix. L'Estat no la vol. Siguem el quaranta per cent o siguem el seixanta o el setanta per cent”. Per a Oriol Junqueras i Marta Rovira, màxims dirigents d'ERC, el pronòstic és tot un altre [5]: “Tracem, doncs, estratègies intel·ligents a favor del referèndum [pactat], tornem a acumular forces i legitimitat, sumem majories àmplies a Catalunya, furguem en les contradiccions dels demòcrates espanyols. Aferrem-nos al principi democràtic i a l'urna (...). L'independentisme haurà de mantenir sempre la mà estesa. I, alhora, perquè la paciència no pot ser infinita, s'ha de preparar per desbordar democràticament el règim monàrquic si s'enroca en l'immobilisme o fins i tot involuciona (...). L'Estat ha de saber que la seva negativa a negociar un referèndum, si perdura en el temps, pot desembocar en una actuació unilateral de l'independentisme”.

Aquesta és la cruïlla de l'independentisme: o aposta per una confrontació que hauria d'obligar l'Executiu espanyol a negociar (la continuïtat del procés en els mateixos termes assajats) o aposta per una rectificació estratègica que passa per tornar a reclamar una consulta vinculant a l'escolesa mentre es treballa Catalunya endins per augmentar el suport social a la causa. La via Puigdemont necessita una intensa mobilització constant i una polarització sense treva. La via Junqueras vol combinar l'estil pragmàtic de l'SNP amb la pressió sobre Madrid perquè el referèndum no sigui sistemàticament eliminat del menú. En ambdós casos, el recorregut de l'independentisme depèn de la seva credibilitat com a factor capaç d'introduir inestabilitat en la governabilitat espanyola.

El punt feble de Junqueras és que això ha de combinar-se amb l'objectiu de tenir la presidència de la Generalitat i de mantenir l'ascendent a les Corts espanyoles, com un dels

puntals de la majoria que aguanta el Gabinet de coalició PSOE-Podemos. El punt feble de Puigdemont és que ja no ens trobem en el clima d'opinió de desembre del 2017 i que el Govern necessita aparèixer com una institució eficaç en una època de trasbals sanitari, econòmic i social. Què farà que el votant independentista indecís es decanti per una o altra estratègia? Pesarà més l'èpica del plantar cara de Puigdemont o pesarà més el realisme del fer política de Junqueras quan el país depèn d'una bona gestió? L'anunci de l'excarceració dels presos beneficiarà ERC o, per contra, la congelació de la taula de diàleg donarà ales a Junts per Catalunya? Què farà l'ANC davant d'aquesta diversitat de propostes estratègiques? El debat a l'interior de l'independentisme és obert i, malgrat que les enquestes apunten un creixement important dels republicans, algun fet inesperat podria col·locar novament per davant la candidatura de Puigdemont. La competitivitat esgotadora i obsessiva entre ERC i JxCat (amanida amb invocacions rituals a la unitat per part sobretot des de Waterloo) no s'ha vist temperada ni per la presó ni per l'exili, ans al contrari. Les constants acusacions de "traïció" donen al bloc independentista l'aire d'una família devorada pel ressentiment i la desconfiança.

Fa molts anys, quan les nacions que estaven sota l'imperi soviètic van accedir a la independència arran de l'ensulsiada del sistema comunista, el terratrèmol polític de l'est va encendre totes les alarmes aquí. D'aquell temps data una reflexió que el catedràtic Andrés de Blas Guerrero va escriure sobre una eventual autodeterminació de catalans i bascos. Sembla arqueologia, però no ho és [6]: "Tengo la impresión de que el Estado y la nación de los españoles nunca van a ceder en algunas cosas; porque no quieren y porque no pueden, y porque no hay palabras ni fuerzas internas o externas capaces de imponerse a una decisión de supervivencia amparada por un conjunto de argumentos justos, razonables y democráticos. Y si esto es así, cada uno tendrá que deducir la responsabilidad que corresponde a sus actos". El full de ruta de l'Estat espanyol -plantejat en termes solemnes de "supervivència"- estava escrit des de molt abans que Artur Mas, Ernest Maragall i Antonio Baños es convertissin a l'independentisme. És un full de ruta que, amb Mariano Rajoy o amb Pedro Sánchez a la Moncloa, continua vigent. Paga la pena que en prenguem bona nota.

REFERÈNCIES

- 1 — Oriol Junqueras i Marta Rovira (2020). *Tornarem a vèncer (I com ho farem)*. Ara Llibres.
- 2 — Francesc-Marc Álvaro (2019). *Assaig general d'una revolta. Les claus del procés català*. Pòrtic. En castellà: *Ensayo general de una revuelta. Las claves del proceso catalán*. Galaxia Gutenberg.
- 3 — Francesc-Marc Álvaro (2019). "Trapero i els límits". Article publicat a *La Vanguardia* el 21 de març del 2019. Disponible [en línia](#).
- 4 — Carles Puigdemont amb Xevi Xirgo (2020). *La lluita a l'exili*. La Campana.
- 5 — Oriol Junqueras i Marta Rovira (2020). *Tornarem a vèncer (I com ho farem)*. Ara Llibres.
- 6 — Andrés De Blas Guerrero (1999). "Autodeterminación en España". Article publicat a *El País* el 10 de gener del 1990. Disponible [en línia](#).

**Francesc-Marc Álvaro**

Francesc-Marc Álvaro és periodista, escriptor i professor de Periodisme de la Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals de Blanquerna. És columnista a *La Vanguardia*, *Nació Digital* i a la revista cultural *Serra d'Or*, i també fa de comentarista a RAC1, Radio Euskadi i Euskal Telebista. Anteriorment, havia treballat de redactor polític, cap d'Opinió i columnista al diari *Avui*, i havia estat articulista a *El Observador* i *El Mundo de Catalunya*. És autor de diversos llibres, entre els quals destaquen *Assaig general d'una revolta. Les claus del procés català* (2019), *Per què hem guanyat. 127 dies que van canviar Catalunya* (2015), *Entre la mentida i l'oblit. El laberint de la memòria col·lectiva* (2012) i *Ara sí que toca! El pujolisme, el procés sobiranista i el cas Pujol* (2014). L'any 1994 va ser guardonat amb el Premi Nacional de Periodisme.